

YARATMA SIFATI BAĞLAMINDA TABİAT KANUNLARI

- Natural Laws Within the Context of God's Attribute of Creation -

Dr. Veysel KASAR

Harran Ü. İlahiyat Fakültesi

Abstract *Recognizing the essential prevailing principles in the nature and universe has been continuous matter on the agenda of the mankind. Thinkers state that events that are going on around us come into existence through determined principles. The science of today called them as “natural laws”, but called them as “practices of God”. Religion informs us that things in the nature are carried out by the infinitive will of the God. In this article we are dealing with the essential character of the laws of nature in view of God's creation. It is understood that while the God fulfilling the creation, he gives the laws of nature the role of being curtain. It is seen that this role is producing some useful reflections for humankind in their psychological and practical life.*

Key Words: *Laws of the nature, practices of the God, God's creation, fulfilling the creation*

GİRİŞ

Tecrübi bilimlerin tabiatta hüküm süren kanunların keşfedilmesi ile ortaya çıktığını biliyoruz. Bu külli kaideler, sünnetullah diye bilinmesi gerekli iken, “tabiat / doğa kanunları” olarak isimlendirilmiştir.

“Tabiat etimolojik olarak Arapça’da ana karakter, seciye ve mizaç, bir şeyin şekli ve doluluğu, kalbin mühürlenmesi, etki, gibi anlamlara gelmektedir Latince’de doğmak (*Natura, nasci*), Yunanca’da ise enerji ve aktivite (*Physis*) anlamındadır.

“Terim olarak ise tabiat; bir varlığı bütünüyle belirleyen özelliklerin tümü; yaratıcı ve hareket sağlayıcı güç olarak kabul edilen etken; dışarıdan eklenen veya kazanılanın aksine doğuştan sahip olunan ilk ve orijinal yapı (fitrat)” anlamındadır.¹

Tabiat kanunları varlıkların ortaya çıkışı ile ilgili bir husustur. Problem insanlık tarihi boyunca dikkatlerden kaçmamış, “var olanların nedeninin “ne olduğunun” araştırılması ilk çağdan günümüze felsefenin önemli problemlerinden biri olmuştur. İlk dönem filozoflarınca olayların sebepleri üzerine ileri sürülen

---

¹ Düzgün, Ş. Ali, *Tabiat* md. DİA s.1 (*Henüz basılmamış ansiklopedi maddesi*; tarifler için bkz.: Ragıb, Müfredât, s.516; İbn Fâris, Mücmelü'l-lüğa, s.592; es-Sihâh fi'l-lüğa ve'l-'ulûm: tecdîdü sihahi el-'Allâme el-Cevherî, s.25).

spekülatif yaklaşımlar 17. yy.da, yerini empirik ve bilimsel açıklamalara bırakmıştır.² Empirik açıklama şekli Avrupa'daki dini anlayışlara tepki olarak yükselen aydınlanma döneminin başlangıcıdır. Bu dönemin geliştirdiği tabiat felsefesi, materyalist bir renge sahiptir. Ele aldığımız konu hem tabiat felsefesinin, hem de dinin, üzerinde görüş beyan ettiği ortak bir alanı oluşturmaktadır.

Felsefi açıdan tabiat, “eşyanın nesnellik, düzen, süreklilik ve sebeplilik gösteren mahiyet ve özünden ibaret” görülmektedir. Eşyada böyle bir mahiyetin olduğu ilke olarak benimsenmeseydi, bilim yapılamazdı. Doğa yasası kavramı da akliliğini esasen bu ilkeden almaktadır. Ancak bu yasanın evrene kim ve ne tarafından konduğu, sebepliliğin zorunluluk mu, imkan mı belirttiği,” gibi hususlar “insan aklının felsefi ve teolojik düzeyde çözmesi gereken”³ sorulardır.

Diğer taraftan, İslam inançlarını sistematize eden kitaplar bildiriyor ki, “alemin yaratıcısı zatında, sıfatlarında, esmasında, hüküm ve kazasında tek olduğu gibi fiillerinde de tekdir. Onun fiillerinde tek olması, varlıkları yaratırken kendisine başka şeyin müessir olmaması; işinde hiçbir ortak bulunmamasını ifade eder. Gerçek fail sadece Allah'tır. O, bütün mevcudatı doğrudan doğruya yardımsız ve yardımcısız olarak varlık sahnesinde çıkarmıştır.”⁴ O, varlıkları var etmekte, yaratmakta tekdir, münferiddir, yalnızdır.⁵ Ehl-i Sünnet alimleri, “tabiat olayları diye bilinen hallerin tamamının Allah'ın kanunları ve takdiri çerçevesinde cereyan ettiğine” hükmetmiştir.⁶

Tabiattaki kanunların yaratmaya nispetle konumunun nasıl olduğu, istifhamlar halinde varlığını sürdürmektedir. Şu sorular cevap beklemektedir: Tabiattaki kanunların mahiyeti nedir? Yaratma Allah'a ait olduğuna göre, yaratma eylemi ile nasıl bir ilişki içindedirler? Bu çalışmada zikrettiğimiz hususlar ele alınacak ve inançlarımız açısından değerlendirme yapma cihetine gidilecektir.

² www.felsefe.gen.tr/doga_felsefesi_nedir.asp

³ Kutluer, İlhan, *İslama Giriş*, Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı y. Ankara, ty, s. 43.

⁴ Manastırlı İsmail Hakkı, *Mevâidü'l-en'âm fî berâhin-i akâidi'l-İslam*, (Akaid Risaleleri içinde,) trc.:Ali Nar, Beyan Yayınları, İstanbul, 1984, s. 342; *Taftazâni*, Sa'duddin Mesud b.Ömer, *Şerhu'l-akâid*, Dergah Yayınları,(trc.: Süleyman Uludağ) İstanbul, Beyan yayınları,1982 s.180

⁵ Ebu Hanife, Nu'man b.Sabit, (699-767) *Kitâbu fikhi'l-ekber*, (Akaid Risaleleri içinde), s. 99

⁶ Nar, Ali, age., s.72

A-Yaratıcı ve Tabiat

Allah'ı bize tanıtan iki ayrı kitap vardır. Bunların ilki, O'nun Kelâm sıfatının tecellisi olup Peygamberler aracılığı ile gelen kitaplarıdır. Diğeri de İrade ve Meşfeti'nin, ya da Tekvin sıfatının eseri olan kâinat kitabıdır. Buna göre Allah'ın iki ayrı "şeriatından" söz edilebilir: Şeriatın birincisi, Kelam sıfatına diğeri de İrade sıfatına dayanır ki, ikincisine "Tekvini şeriat" demek de mümkündür. Her iki şeriat da Allah'ın kendini tanıtmamasının birer aracıdır. Âlem kelimesi, yaratıcıya işaret etmesi itibarıyla bir âyettir.⁷ Alemdeki ayetler, hayat, ilim ve hikmet sahibi bir Fâilin varlığına işaret eder. Fâil sanatını bilmesi gerektiği gibi onu yapacak güce de sahip olmalıdır.⁸ Çünkü gerek insanı ve gerekse kâinattaki hâdiseleri yaratan Allah'tır.⁹ "Sizin için, yeryüzüne boyun eğdiren O'dur. Şu halde onun omuzlarında yürüyün ve O'nun rızkından yeyin. Sonunda gidiş O'nadır."¹⁰ gibi âyetleriyle Kur'an bize, tekvînî şeriatın âyetlerinin Allah'ı tanıttığına işaret etmektedir.

Allah'ı tanıtan bu şeriatlardan birincisinin anlamı, insanların ihtiyarî fiillerini düzenleyen ve Allah'ın emir ve nehiyeleridir. "Sizden her bir ümmete Biz, Hakka götürür özel birer yol (şir'a) ve bütün o hususi yolları içine alan umumi bir cadde (minhac) tayin ettik."¹¹ âyeti bu anlamdadır.¹² Allah (c.c) dinle ilgili hususlarda da, insanların ayrılığa düşmemesi için bu şeriatı koymuştur.¹³ Kelâm sıfatının bir gereği ve sonucu olan Şeriat, mezhep, metot, âdet, suya giden yol manâsına da gelir.¹⁴ Elmalı'lı Hamdi Yazır, "akîmu'd-dîne" kelimelerini açıklarken, buradaki "dinin anlamının, insanları, tabiata hükmeden zorlukların üstesinden gelmeye sevk edecek, insan hürriyeti ve iradesinin başarı ve yükümlülük kanunları"

⁷ İsfahani, Ebu'l-Kasım Hüseyin bin Muhammed, *el-Müfredat fi garibi'l-Kur'an*, (thk.: M.Seyyid Keslani) Beyrut, el-A'lâm tsz. s.344; Cüveynî, İmam'ül-Harameyn, *Akîdetu'n-nizâmiyye*, İFAV, (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakafı) yer ve t.y, s. 16

⁸ Kasar, Veysel, *Halîmi'nin Şuabu'l-İmanı'nda Kelâm*, (Basılmamış doktora tezi) Hr. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2002, s. 81

⁹ Furkan, 25/2

¹⁰ Mülk, 67/13-14

¹¹ Maide, 5/ 48

¹² İsfahani, age., s. 258

¹³ Şura, 42/13

¹⁴ Yazır, age., c.3 s.1697 ; Döndüren, Hamdi. "Şeriat", *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, www.darulerkam.de

olduğunu söyler. Dinin “ikame” edilmesini de, “dürüst ve doğru bir din”¹⁵ edinmek şeklinde açıklar. Bu âyette tekvini şeriatla kelâmî şeriatın hedefi aynı noktada örtüşmektedirler. Çünkü hem kâinata hem de insanlık âleminde Allah’ın yarattığı kanunlar hüküm sürmektedir. Yıldızların ve gezegenlerin hareketleri, mevsimlerin düzenli şekilde işlemesi, kâinata her şeyin âhenkli olduğunu gösterir.¹⁶ Bu özellik, Batılı bazı düşünürler arasında “Allah’ın kelâmiyle Allah’ın eseri (tabiat kanunları ve fiziki bilimlerin kanunları) arasında bir çatışmanın olmayacağı” şeklinde ortaya konmuş ve “tabîî kelâm” adlı bir düşünceye temel kabul edilmiştir. Burada, tabiat kavramı, mekanik ve fiziğin belli kurallarına itaat eden ve içinde her hangi bir istisnanın olmayacağı tek biçimlilik” olarak algılanmaktadır. Tabîî Kelâm denen bu düşünce, Allah’ı, tabiatın çalışan yapısı içinde keşfetmeyi esas alır. Onu sadece imanla değil akılla da keşfetmeyi amaçlar. Bu akıma mensup olan düşünürler, müşriklerin Hz. Peygamberden mu’cize göstermesini istemelerine karşı Allah’ın, verdiği karşılıktaki, o kimseleri, tabiatı incelemeye davet etmesini de bu fikrin kaynağı olarak gösterirler.¹⁷

Tabîî Kelâm fikri Batılı aydınlar tarafından değişik şekillerde ele alınmıştır. Fransız düşünürü Sebond Tanrı’nın kitabı saydığı tabiatı diğer bütün kitaplardan üstün tutmuştur. XIV. asırda ise d’Aurecourt geriliğin sebebinin tabiatı **incelemeye** bağlamış ve tabiatı araştırmanın insanı kesin bilgiye götüreceğini ileri sürmüştür. Daha sonraki pozitivist ve materyalist düşünürler ise duyu organlarıyla yapılan deneyleri her türlü bilimin temeli saymışlardır.¹⁸ Batı’da 17.yüz yılda ortaya çıkan bilimcilik akımı (sıyanizm, science’den türemiştir) her şeyi akla ve bilimsel tecrübeye indirgemıştır.¹⁹ Avrupa’nın coğrafi, dini ve kültürel atmosferinin ürünü olan bu akım, Avrupa’da bilimsel gelişmenin en büyük engeli olan Kilise baskısına karşı aydınlanma sürecini başlatmıştır. Çünkü, “Orta Çağ alimleri ve ruhbanları din adına tabiat konusunda düşünmenin, maddeye yönelmek

¹⁵ Yazır, age., 6/4228

¹⁶ Andy Thomas, *İnsanlığın Ruhu İslâm*, Pınar Yayınları, (trc.: Cemal Aydın İstanbul) 1997, s.23-25

¹⁷ Düzgün, Şaban Ali, *Sosyal Teoloji, Akçağ Yayınları*, Ankara, 1999, s.36-38 ; Seyyid Hüseyin Nasr, *İnsan ve Tabiat*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1988 s.40-41; Çelebi, İlyas, *İslam İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kadı Abdulcebbâr*, İFAV, İstanbul, 2002, s.190 vd.

¹⁸ Erdem, Hüsameddin, “*Tabiat Bilimleri*”, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, www.enfal.de/sosyalbilimler/t/001

¹⁹ Ali Şeriatî, *Aydın*, (trc.:İbrahim Ağacan, Dünya y. html. dosyası) ty., s.11

olduğu düşüncesindeydi. Madde, onlara göre insanı alçaltır; Yaratıcının nur ve hakikatından uzaklaştırır.

17. yüz yıl Avrupa aydınları, bu fikrin, insanların çevrelerindeki tabiatı, dolayısıyla insanın mutluluğu tanınmasını engellediğini görmüş; kendileri ile mutlu olunacak kabiliyetlerin önünün kesildiğini fark etmiştir. Avrupalı Aydınlar, Avrupa'yı, eski Roma'nın materyalist ve hazcı yaşantısına karşı bir tepki olarak gelişen, fakat aşırı gitmek suretiyle, "maddeyi tamamen gözardı" etmeyi sonuç veren bu düşüncüyü kırmıştır. Onlara göre, madde ve tabiat bedenimize ait içgüdülerimizden ibarettir. İnsan tabiat üzerinde hâkimiyet kurmak için doğal kuvveti yerli yerine yerleştirmeli, tanımalı ve maddi hayattaki mevcut nimetlerden faydalanmalıdır.²⁰

Din ile Tabiat arasındaki ilişkinin yanlış anlaşılması Batı'dan İslam coğrafyasına da sıçramış, Batı'daki dine yönelik tepki, haksız ve yanlış şekilde İslam Coğrafyasında da İslâma karşı reaksiyoner bir tepki halinde ortaya çıkmıştır. Bu düşünce, insan, tabiat ve Yaratıcı arasındaki iletişimi yaralamıştır. S.H.Nasr (1933) bunu, "bilgi hiyerarşisinin altüst olması" şeklinde ifade etmiştir. Nasr şöyle der: "Bilim, din ve felsefe bu üç alan ortak bir temelden yoksundur. Bilimle dinin yüz yüze gelebilecekleri tek alan olan metafiziki öğreti, marifet unutulmuştur. Bu yüzden de bilgi hiyerarşisi altüst olmuştur." Nasr'a göre, felsefe bilimle arasındaki mesafeyi dengede götürmelidir. Felsefenin bilime tamamen teslim olması da, hepten karşı çıkması da yanlıştır. Teoloji (Kelâm) ise ya tabiat bilimlerini hiç dikkate almamış ya da dinle tabiat arasında sentez kurma kaygısı ile bilimsel buluşları adım adım izleyerek benimsemiştir. Her iki durum da Nasr'a göre uygun değildir. Netice olarak, günümüzde bir tabiat felsefesi olmadığı gibi, insanla tabiat arasında işe yarar köprü kurabilecek bir tabiat teolojisi de yoktur.²¹

Bu arayış Nasr ile başlamış değildir. Yirminci asrın başlarından itibaren, tabiatla insan ve Allah arasında ahenk kurma kaygısı bir çok alimi meşgul etmiştir. Hindistanda, S.Ahmed Han, (ö.1316/1898), Arap dünyasında Cemaleddin Afgani, (ö.1314/1897) Muhammed Abduh, (ö.1323/1905) Reşit Rıza, (ö.1354/1954) Ferid Vecdi (ö.1954) ve Ahmed Emin (ö.1954) gibi alimler de tabiata yönelmeyi, akıl kullanmayı ve taklidi reddetmeyi ve uzlaştırıcı olmayı savunmaları dolayısı ile Mu'tezile'ye yönelmekle suçlanmışlardır. Bunlardan S.A.Han tabiatı o kadar öne

²⁰ Şeriati, age., s.13

²¹ Nasr, age., s. 40

çıkarmıştır ki, Allah'ın varlığının bilinmesinin vahye değil, tabiata bağlı olduğunu söylemiş; tabiattaki panoramanın O'nu gözümüz önüne getirdiğini iddia etmiştir. Türkiye'den N.Kemal, (18840-1888) F. Ahmet Hilmi,(1876-1943) M.Kazım Efendi,(1858-1920) A.L.Harputi (ö.1932) ve İ.Hakkı İzmirli(1868-1946) gibi isimleri de bu arayışın birer sözcüsüdür.²²

Tabiatı anlama ve inceleme konusunda Avrupa'nın tam aksine, İslâm dünyasında bilimsel tefsir adı ile ortaya çıkan değişik Kur'an yorumlarında tabiatı incelemenin dinî bir gereklilik olduğu dile getirilmiştir. Jensen konuyla ilgili çalışmasında, Mevdûdî'nin (1903-1979) "İnsanlar, Allah'ın yasalarına uydukları gibi, bütün kâinatın da kendi yaratılış kanunlarına uydukları" şeklindeki bir yorumuna yer verir. Jensen, Kur'an'ın bilimsel yorumlamalarının Kur'an tefsirleri kadar eski olmasa da Batı teknolojisinin İslam dünyasına olan tesirinden kesinlikle daha önceye dayandığını söyler. Bu sahada 1257 tarihinde vefat eden İbn-i Ebi'l-Fadl el- Mursî'nin çalışmalarını örnek gösterir.²³ Suyûtî'nin (1445-1505) el-İtkân'ında naklettiğine göre Mursî, kendi döneminde uygulanan şekli ile ziraat, gemicilik, oymacılık, tıp ve astronomi sanatlarına Kur'anda işaretler bulunduğunu ifade etmiştir. Kur'anda geçen Peygamberlerin ilgilendikleri değişik meslekleri bildiren ayetleri bu meslek ve sanatlara birer teşvik olarak yorumlamıştır.²⁴ "Yaş ve kuru her şeyin Kur'anda bulunduğu" ayeti konuyla ilgili olarak, "Kur'anda eşyanın tabii bulunduğu kanunlarının bulunması olarak" ifade edilmiştir.²⁵

Elmalı'lı Hamdi Yazır (1878-1942) da Şeriat ve tabiat kanunu arasında bir ilişki kurmaktadır. "İnsanları hayırlı eylemlere sevk eden kanunlara din denir. Beynine tabanca sıkının ölmesi bir kanundur. Allah'ın özel bir müdahalesi olmazsa o kurşunu kendine sıkın ölür. Fakat intihar etmek bir hayır, bir din değildir, Allah'ın "masum bir cana kıymama" emrine karşı bir isyandır. İnsanların hangi fiili ele alınırsa onun hayır ve şerle ilgili bir tarafı bulunabilir. Her kanun, Allah'ın onu yaratmış olması yönüyle doğrudur. Bunun için beşerin hakkı, gerek ilimde ve gerek dine kanun koymak değil Hakkın kanunlarını arayıp bulmak ve keşfetmektir.

²² Çelebi, age. s. 192-193

²³ J.J.G.Jensen, *Kur'an'a Bilimsel, Filolojik ve Pratik Yaklaşımlar*, (çvr.: Halilrahman Açar) Ankara, 1993 s.87 ; Suyuti, Celaleddin, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an* Hikmet Neşriyat, (trc.: S.Yıldız-H. Avni Çelik) İstanbul, 1987, c.2 s.74

²⁴ Suyuti, age., s.74

²⁵ Akbulut, Ahmet, "Allah'ın Takdiri, Kulun Tedbiri", Ankara Ü.İ.F.Dergisi. C.XXXIII,1992, s.143,145

‘Arşimet, suyun kaldırma kanununu, Newton, cazibe kanununu, Aristo, tenakuz kanununu koydular’ demek doğru olmadığı gibi, Ebu Hanıfe de fikhı kıyas kanunlarını vaz’etti demek doğru değildir. Bunlar onların koyucusu olsa idi, eğri ve yalan olurlardı, doğru olmaları Hakkın (var olan bir gerçeğin) keşfine mazhar olmalarından dolaydır.”²⁶

Kur’an ayetleri yaratmayı Allah’a nispet ederken bilimsel düşünce tabiatdaki olayları kanunlar ile açıklar. Burada bilimin tespitleri ile Kur’an’ın gerçekliği arasında bir uzlaşmaya ihtiyaç olduğu açıktır. Bu hususun netleşmesi için kanunların mahiyetini incelemek gerekir. Kanunlar nasıl bir özelliğe sahiptir, yaratmanın kanunlara verilmesinin makul bir açıklaması var mıdır?

B-Kanunların Mahiyeti

Kanunlar, modern ilim tarafından, “tabiatta ve nesnelere mevcut olan emredici kural, bir takım olay grupları arasında düzenli bir ilişkiyi tespit eden önerme, (proposition), sebep ile sonuç arasındaki sebeplilik ilişkisi” olarak tanımlanır. Tecrübi bilimler bu kanunları, varlıklardan ve tekrarlanabilen ilişkilerden çıkarır. Tabiat kanunu, oluş ve olayları, tesadüfe, mitolojiye ve tabiatüstüne dayanarak açıklama gayretlerine karşı ortaya çıkmış olup, deney ve gözleme dayanan bilimsel düşüncenin temelini teşkil eder.²⁷ Tabiat kanunu olayların içine konmuş bir şey değildir. Kanun olayların akışına göre ilim adamının onu yorumundan ve kafasında onu formüleştirmesinden ibarettir.²⁸ Bu durum, aradan çok zaman geçtikten sonra fark edilebilir. Tabiatta çok küçük şeyler vardır ki bunlar ilerde çok büyük değişikliklere sebep olabilir. İnsanlar ilk devirlerden itibaren olaylar arasında düzenli bir ilişkinin bulunduğunu tespit etmişlerdir. Kanunları tespit etmek, insanın tabiatla ilişkisinde hayati bir öneme sahiptir. Medeniyet ve teknolojik gelişmeler bu kanunlara göre hareket etmenin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bulunan kanunların her birisi ilgili buldukları alanda insanlığın kaderini değiştirmiştir. Hatta Suyun kaldırma kuvvetini keşfeden Arşimet bu kanunun

²⁶ Yazır, age., 1/126-127

²⁷ Bolay, S.Hayri, E. *Boutroux'da Zorunsuzluk Doktrini*, İstanbul. 1998 s. 64 ; Gül, Fikri. *Bertrand Russel'de Bilim, Felsefe ve Din*, Ankara 2002, s.23; Aslan, Adnan, *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy - Mu'cize Tartışmaları*, 13.Kelâm Anabilim Dalı Toplantısı ve İslâm'da Nübüvvet Sempozyumu Diyarbakır, 2006, s.5

²⁸ Bolay, *İlimlerde ve Tabiat Kanunlarında Zorunluluk ve Zorunsuzluk Üzerine Bir Mülakat;Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu Hakkında*, E.Boutroux (trc.: H.Z.Ülken) İstanbul, 1988 s.IX

kuvvetini göstermek için, “Bana bir dayanak noktası gösteriniz dünyayı kaldırayım” demiştir.²⁹ Bu tespit, kanunlara uygun hareket ederek insanlığın varabileceği nihai noktalara işaret etmektedir.

Makro alemden mikro aleme, canlılar dünyasından, cansız aleme kadar evrendeki her varlığa kanuniyet yaratılıştaki konmuştur.³⁰ Kanunları yaratan Allah’tır. Çünkü “Allah, kendi dışındaki her şeyin tek yaratıcısıdır. Çünkü Allah’ın dışındaki her şey mümkün varlıklardır. Onların varlık ve yokluğu ise eşittir. Bir şeyin varlık ve yokluğunun eşit olması, her iki halde de, kendisini var edici bir kudrete ihtiyaç duyması”³¹ demektir. Varlıklar gibi kanunlar da mümkündürler. “Kur’an’a göre kanunlarla kurulan alemdeki bu nizam mutlak bir mekanizma değildir. Evet, kâinat muayyen kanunlara göre işlemektedir. Fakat bu işleyişinde, asla, Allah’tan bağımsız değildir. O dilediği takdirde mevcut düzeni bozmaya da güç yetirir.”³²

Allah’ın koyduğu kanunlar varlık planında tartışmasız bir kesinliğe sahip iken, hür irade ile yaratılmış olan insanın eylemleriyle ilgili kanunlarda kişinin tercihlerine yer verilmiştir. Bu kanunlar, sebep-sonuç ilişkisi içinde mahlûkatı bağlar. Allah dilerse bunları değiştirebilir. Ancak, O, içinde bulunduğumuz âlemi, görülen nizam üzere yaratmayı irâde etmiştir. Bu düzenden daha farklı bir şey yaratması da mümkündür. Çünkü Onun dışındaki her şey mümkün varlıktır. Sonsuz olan O’nun kudret ve iradesidir.³³

Bu irade tabiatta kendisini “kanûniyet” şeklinde göstermektedir. Kâinattaki hangi olaya bakılırsa bakılsın, hadiselerin başından sonuna kadar belirli bir ölçü, denge ve nizam içinde yürüdüğü görülür. Meselâ baharda, gün ışıkları yeryüzüne daha dik inmeye başlar; havalar ısınır, ağaçlar yaprak açar, çiçeklenir, meyve verir. Tohumu toprağa atarız; sonra sularız, bekleriz; filiz verir, fıdan olur. Bir taş bırakırız, yere düşer. Taşın ve yer kürenin kütlelerine göre taş, her seferinde belli

²⁹ Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Ansiklopedisi*, İstanbul, 1992, s. 335

³⁰ Özsoy, Ömer, *Sünnetullah, Bir Kur’an İfadesinin Kavramlaşması*, Fecr Yayınevi, Ankara, 1994, s.28

³¹ Şehristani, Ebu’l-Feth Muhammed b. Abdulkerim, *Nihâyetu’l-ikdam fi ilmi’l-keîâm*, Mektebetu’-Şamile, el- Akide bölümünde. s.10, 12 (Bu kaynak bundan sonra, M.Ş. ile anılacak); Dugeim, Samih, *Mevsuat-u mustalahat-u ilmi’l-keîâm el-İslâîi*, “el-Mumkun” Md., Lübnan, 1988 c.2 s. 1327; Aydın, Mehmet, *Din Felsefesi*, Ankara, Selçuk Yayınevi, 1992, s.45, 49

³² Özsoy, age. s.85

³³ Özsoy, age. s.87

bir hızla iner. Bu olayların ifade ettiği şudur: Kâinata bir sebepler zinciri vardır. Belli sebepler belli sonuçlardan önce gelir. Ve sonuçlar belli sebepleri izler. Bu, her zaman ve her yerde böyledir.³⁴ Bu ard arda geliş, olayların birbiriyle benzerliği ve ilişkisi, fenomenlerin yasalarını tespit etme işi, bilimsel bilginin temelidir. İnsanın da hedefi, bu yasalar yolu ile daha sonra meydana gelecek fenomenleri önceden bilmektir. Pozitivizm bu noktada tabiattaki olaylarda teolojik ve metafizik izahları reddeder.”³⁵

Tabiat kanunlarının zorunsuzluğunu gösteren Boutroux’a göre de tek hücreli protoplazmadan, bitki, hayvan ve insana kadar olan sahalarda determinizm azalıyor. Bu alanlarda tabiat kanunlarının tesiri gittikçe azalırken hürriyet çoğalarak insanda son haddine varıyor. Çünkü insanın ruhu, zihni ve iradesi hürdür. Orada tabiat kanunlarının tesiri yoktur. Cemiyette ve insanın kendi varlığında tabiat kanunu geçerli değildir. Orada ahlâk gibi, insanın vicdanen kendini uymak zorunda hissettiği kanunlar vardır.³⁶

Tabiat kanunları eşiyanın zatından gelen ne bir emir ne de müstakil olan bir kuvvettir! Onlar yalnız eşiyanın hareketlerine ait müşahedelerin formüle edilmiş ve kısaltılmış şekilleridir ki, biz bunlara “değişmez münasebetlerin” ifadeleri deriz.³⁷

Kanunlar var olmaları açısından ruha benzemektedirler. Çünkü ruh kendisine harici vücut giydirilmiş şuur sahibi bir kanundur. Tabiattaki sabit ve fitri kanunlar gibi, ruh da emir âleminde, Allah’ın irade sıfatından gelmiştir. Ruhun kanunlardan farkı, hissî bir vücuda sahip kılınmış olmasıdır. şayet kanunlara birer vücut giydirilseydi onlar giydirildikleri vücutun ruhu olurlardı. Ruh ve kanunlar her ikisi de süreklidirler. Tabiattaki kanunların ruha benzetilmesi, ölen insanın ruhunun varlığını sürdürmesi gibi, kanunların da varlıkları görölmediği halde tesirlerini hissettirmesi yönüyledir. Bu itibarla, ruh nasıl Allah’ın emri ile yaratılmışsa, kanunlar da O’nun emretmesi ile ortaya çıkmışlardır. Çünkü mahiyet olarak birbirlerine benzemektedirler.

³⁴ *Bilimin Öteki Yüzü* (Heyet) İstanbul, 1991, s. 64-65

³⁵ Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, Remzi Kitapevi,1980, s. 466

³⁶ Bolay, age., XI; Bolay, E.Boutroux’da Zorunsuzluk Doktrini, s.71

³⁷ Bağçeci, Muhittin, *Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu ve Mu’cizenin İmkânı*, E.Ü.İ.F.Drg. 1983, s.171

The World and Its Meaning, G.T.W. Patricks. S.22’den L. Öztabağ, *Felsefe Dersleri*, İstanbul, 1958, s.24

C-Kanunların Ortak Özellikleri

Kanunların ortak karakterlerini, kaçınılmazlık, evrensellik, deterministlik, basit bir tarzda ve matematik bir dille ifade edilebilirlik, tabiatla bizzat mevcut olan birer varlık olmayıp, insan düşüncesinin tabiatına aykırı olmamak kaydıyla başka türlü olabilme ve hadiseleri tayin edici olmama” şeklinde özetlemek mümkündür.³⁸

Kanunların özellikleri tabiatı ve kâinatı her şeyi ile tanımlamaya yeterli olmamaktadır. “Çünkü kâinatta olgular çeşitliliği vardır. Bu olgular arasında zorunlu ve değişmez bağlar bulunmaktadır. Çeşitlilik ve birlik, zorunluluk ve zorunsuzluk, değişme ve değişmezlik şeylerin iki kutbudur. Kanun, olayları açıklar; olaylar kanunları gerçekleştirir. Alem, aynı zamanda hem sentetik, hem de âhenklidir. Çünkü kayıtsız, şartsız karşıtları kabul eder, bununla beraber onları uzlaştırır.”³⁹ *Boutroux’un bu ifadelerine göre kanunlar gizli bir güce sahipmiş gibi anlaşılmaktadır.* Bize göre bu düşünce yanlıştır. Kanunların olayları idare ettiklerini düşünmek muhteşem bir saraya giren yabancıların, binanın işleyişini, zemin katta bir masa üzerinde bulduğu ve binadaki eşyanın özellikleriyle ilgili bilgi veren bir defterin her şeye şekil verdiğine inanması gibidir. Defterdeki bilgilerin şuarsuz oluşu gibi, kanunlar da tabiatı idare ve yaratma şuurundan muhrumdur. Onun şu ifadeleri gerçeğe daha yakındır: “Canlı varlıklarda bir uyma ve alışkanlık kuvvetinin var olduğu söylenebilir. Bir nevi kader içinde tespit edilmiş bir değişme vardır. Bu iki kanun gerçekleşmiş ve gerçekleşebilen bütün organik tahavvülleri açıklarlar.”⁴⁰

D- Tabiatla İlişkili Olarak Yaratma Kavramının Yorumu

İcad etmek, yaratmak ve bilfiil vücuda getirmek Allah’ın (c.c) Kudret sıfatı ile gerçekleşir. Kudret Allah’ın Zatı ile kaim ve Onun ilim ve iradesine uygun olarak mümkünatı icad ve yok eden, ezeli, sübuti ve vücudi bir kemal sıfatıdır.⁴¹ Konuyla ilgili bir diğer fiil ise yaratmadır. Yaratmayı ifade eden “halk” kelimesi, Kur’anda, 171 yerde fiil sigası ile, 52 yerde de mastar hali ile Allah’a nispet edilmiştir. Halik kelimesi 8 yerde doğrudan, iki ayette de “Şekil verenlerin en güzeli” veya “kendilerine yaratıcılık nispet edilenler içinde yegane gerçek yaratıcı”, mealinde; bir ayette de ta’zim amacıyla çoğul sigası kullanılarak “Onu siz mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratanlar Biz miyiz” ifadesiyle Allah’a nispet edilmiştir. “Allah her şeyin

³⁸ Bolay, age. s. 63 - 93

³⁹ E. Boutroux, age., Giriş, XXXII

⁴⁰ E. Boutroux, age., s.96

⁴¹ Arslan, Ali Aydın, *İslam İnançları Tevhid ve İlm-i Kelâm*, Ankara, 1984, s. 308

yaratıcısıdır” mealindeki ayet 6 yerde geçmektedir.⁴² Müfessirler ve ehl-i sünnet alimleri bu anlamdaki ayetlerden hareketle, hayır - şer, iman – küfür, iyi ve kötü, büyük ve küçük her şeyi Allah’ın yarattığını söylerler.⁴³ Allah yaratmayı irâde ettiğinde ona sadece “Ol!” der, o şey olur.⁴⁴

Allah sebeplerini ve maddesini bulundurarak (inşa’), yarattığı gibi, “hiçten de” de, (ibda’) yaratmaya kadirdir. Hz. İsa’nın Hz. Meryem’e bir erkek dokunmadan yaratılması, Adem ile Havva’nın ilk yaratılışları bu türden örneklerdir.⁴⁵ Ancak dünya hayatındaki yaratma çoğunlukla sebepler zinciri ile ve tedricidir. “İyi bilin ki yaratma ve emir Onundur.”⁴⁶ ayetinin tefsirinde Yazır, yaratmanın tedrici olarak cereyan ettiğini ve bunun da belirli hikmetlere dayandığını şöyle ifade eder: “Bir defada yaratmada, kudretin son bulması şüphesi vardır ki, ikinci bir yaratmaya imkân yok sanılır. Tertip ve terkip ile yaratma kudreti de durdurulmuş ve delilsiz bırakılmış olur. Allah dileseydi bugünkü gökleri ve yeri bütün içerikleriyle bir defada yaratmaya gücü yeterdi. Fakat bu şekilde dünkü âlem olmaz, iki yaratılmış arasında bir sıralanma ve devam etme düşüncesine imkân kalmazdı. Diriden ölü, ölüden diri, ateşten toprak, topraktan su, çamurdan hayat ortaya çıkarılması şöyle dursun, gece ve gündüz birbirini takip etmez, insandan insan bile doğmazdı. Tedricen ilerleme olmadan bütün yaratıklar bir defada ve bir anda yaratılmış olsaydı, hiç biri, diğerinin yaratılışına şahit olamayacağından, hem yaratma delili bulunmaz, hem de eşyanın tabiatı ilâhî tasarrufâ mahkûm ve emre âmâde kılınmış olduğu anlaşılmaz; âlem, ezeli sanılırdı... Şu halde, defâten yaratılışları da içine alan

⁴² Dugeim, age. “İhtira” Lübnan, 1988, c.1. s. 50-53 Topaloğlu, Bekir, “*Hâlik*”, *DİA*, 15/303 Kur’anda, “yaratılacak şeyin bütün ayrıntılarını takdir edip bilen” anlamına gelen Halık dışında, yaratmanın değişik şekil ve merhalelerini ifade eden başka kelime ve sıfatlar da vardır. Bunlardan, Bâri, “bir şeyi fiilen meydana getiren”; Musavvir “bir nesneye kendine has özellikler vererek, onun fonksiyonel olmasını sağlamak” demektir. “Yapmak ve işlemek” anlamındaki Ca’l ile san’atkârâne yapmak manasına gelen Sâni’ ile “yaratıp meydana çıkarmak” manasındaki ‘Zer’ de değişik kalıplar halinde Kur’anda Allah’a nispet edilmişlerdir. age., s.304

⁴³ Ulutürk, Veli, *Kur’an-i Kerimde Yaratma Kavramı*, İstanbul, 1995, s. 69

⁴⁴ Yasin, 36/82

⁴⁵ Beydâvî, el-Kadî Nasiru’d-dîn, *Envaru’t -tenzîl ve hakâiku’t -te’vil*, Kahire, M.Ş.,1968 c.I, s.268

⁴⁶ A’raf, 7/54

derecelenme ve sıralama ile yaratmanın kudret ve yaratıcının ilâhlığına delaleti açısından pek büyük önemi vardır.”⁴⁷

Kur’an’ın yaratmaya getirdiği kavramlardan sonra Kelam alimlerinin problemi nasıl incelediklerine bakalım.

Kanunların Allah’ın yaratma fiili ile ilişkisi konusunda, Ali bin İsmâil Ebü'l-Hasan el-Eş’ari (874/260- 935/324) “atomistik tabiat” görüşünü temsil eder. “Onlara göre eşya arasındaki süreksizlik süreklilikten daha gerçektir. Yani, tabiat, aralarında yatay bir bağ bulunmayan ayrı, somut varlıklardan oluşmuştur. Bunlar madde, mekan ve zamanı atomize edip, olayları birbirine bağlar görünen nedensellik bağlarını kırarlar. Bu demektir ki tabiattaki tüm olaylar birbirinden bağımsız olarak oluşur ve hayatın bir anı ile diğeri arasında hiç bir ilişki yoktur. Bu ayrılmış ve bölünmüş gerçeklik, her an her şeyi yaratan ve her şeyin doğrudan nedeni olan ilahi iradede birleşir. Bu yüzden bu görüşe “özgür irade/dilemecilik” denmiştir. Eş’ariler tüm ikincil nedenleri birincil nedende toplamak ve eşyanın aralıklarını her şeyi doğrudan düzenleyen ilahi irade ile doldurmak için tabiatı ayrı ve süreksiz parçalara ayırarak nedenselliği reddederler. Bu anlayışa göre çoğunlukla anlaşıldığı şekilde tabiat, ilahi iradede erir gider ve “tabiat kanunları” insan zihninin alışkanlıklarına indirgenir. Ancak her şeyi düzenleyen tek bir irade dolayısıyla tabiatla birlikte varlık ve her şey doğrudan birincil nedenden oluştuğu için birbiriyle ilişkilidir.”⁴⁸ Bu tür bir yaklaşımın tabiatı kavramada bir eksiklik getireceği açıktır. Her şey tek bir iradeye bağlandıktan sonra sebepler ve kanunların fonksiyonlarının gözardı edildikleri anlaşılmaktadır.

Mu’tezile Kur’an-i Kerim’de geçen yaratmayı bildiren fiillerde, yoktan yaratma tarzındaki fiiller ile arazları birbirinden ayırmıştır. Kadı Abdulcebbar, (936-1024) “Allah Teâlâ’nın her şeyin yaratıcısı olduğunu”⁴⁹ “Allah’tan başka yaratıcının bulunmadığını”⁵⁰ ve “Allah’a yaratmada ortaklar koşmanın şirk olduğunu”,⁵¹ bildiren ayetleri ele almış ve bunlardan birincisinde, “medih”, ikincisinde, parçanın bütüne (cüz’ün külle) tabi olması, üçüncüde ise nesnelerin

⁴⁷ Yazır, *age c. 5 s. 2173-2175*

⁴⁸ Nasr, Seyyid Hüseyin, *İslamda Düşünce ve Hayat*, (trc.: Fatih Tatlıoğlu), İnsan Yayınları, İstanbul, 1981, s.138 ; Bolay, S.Hayri, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1981, s.100

⁴⁹ En’am, 6/202

⁵⁰ Fatır, 35-3

⁵¹ Ra’d, 13/16

özlerinin (cevher ve ayınların) yaratılması, tahsis (hususî bir mana taşıma) gibi anlamların sözkonusu olduğunu belirtmiştir. Buna göre, birinci ayetle ilgili olarak, insanın fiillerini de yaratmış olması durumunda, Allah Teala'nın içinde küfür, isyan ve yalan gibi fiiller bulunan işlerle övünemeyeceğini kaydetmekte, "Allah her şeyin yaratıcısıdır" ifadesi ile de umuma hitap edip hususun (zikru'l küll kasdü'l-ba'z) dolayısı ile Allah'ın her şeyin değil, eşyanın çoğunun yaratıcısı olduğunu bildirildiğini belirtmektedir. İkinci ayetle ise, genel yaratma yerine rızık verme kastedilmekte, üçüncü ile de cisimleri, cevherleri ve arazları yaratmaya Kadir olan Allah'ın yaratma kelimesi ile, "oturma, kalkma gibi eylemleri yaratma" anlamına gelen insanın yaratmasının birbirinden farklı şeyler olduğunu ifade edildiğini söylemektedir.⁵²

Mu'tezile'nin, yaratmayı önce Allah'a nispet ettiği, ancak yapılan yorumlarla yaratmayı sınırladığı anlaşılmaktadır. Bu sınırlamayı bir taraftan, insanın tavırlarını kendisinin yarattığını ifade ile; diğer taraftan da eşyanın tamamını Allah'a vermemek ve "genel yaratmadan" rızık vermenin kastedilmiş olduğunu söylemekle yapmaktadırlar.

Mâtürîdî'ye göre, tabiat birleşme-ayrışma, hareket-sükun, kirli-temiz, güzel-çirkin gibi zıt özellikler göstermektedir. Zıt olan bu şeylerin bir araya gelmesi tabiatın yaratılmış olduğuna işaret eder. Çünkü zıtların bir araya gelmesi mümkün değildir. Burada sözü edilen zıt nitelikler bir zamanlar yokken bilâhère vücut bulma statüsü içinde olan arazlardır.⁵³ Mâtürîdî bu ve benzeri ifadelerle âlemin yaratılmışlığını anlatırken yaratmanın mekanik bir güçle olmadığını ifade eder. Meselâ spermadan insanın, çekirdekten bitkinin yaratılmasında yeni oluşan şey yaratılmıştır ve bilkuvve değil, bilfiil mevcuttur. Çünkü kuvvet başkasının oluşum sebebidir. "Tabiattaki birleşme ve ayrışma mekanizması bir sanat olarak doruk noktasındadır. Bu, dış bir sebep olmaksızın mümkün olamaz. Duyulur âlemde meydana gelen her türlü terkip (yaratma), varlığına sebep olan bir faktörden sonra oluşur. Tabiatın tamamı duyulur âlem statüsündedir."⁵⁴

⁵² Çelebi, İlyas, *İslam İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kadı Abdulcebbar*, Rağbet,1988 İstanbul, 2002 s. 292,; bkz.: Kadı Abdulcebbar, A. b. Ahmed Hemedani, Kitabu şerhi usuli'l-hamse, s.324-327 (thk.: A.Kerim Osman) *Ummu'l-Kura neşri*, 1988 ; Sabuni, Nureddin *Maturidiyye Akaidi*, s.139-140 çvr.:Bekir Topaloğlu Ankara ty.

⁵³ Maturidi, Ebi Mansur Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Kitâbu't-tevhid*, thk.: Fethullah Huleyf, İstanbul, 1979 s.12-13

⁵⁴ Maturidi, age.14

Matûrîdî evrendeki varlıkların birbirinden farklı olmasına rağmen menfaatleri açısından birbiriyle ilişkili yaratılıp düzenlendiğini belirtir. “Yerdeki her türlü bitki gökteki güneşe, gökten inen yağmura muhtaçtır. İnsanların da geçimi çeşitli çalışma alanlarına bağlı kılınmıştır. Varlıkların statüsü sözkonusu mekanizma çerçevesinde düzenlenmiştir.”⁵⁵

Maturidi'nin ifadelerinden anladığımız şudur: Allah her şeyin yaratıcısıdır. Eşya birbirine karşılıklı menfaat ilişkisi ile bağlanmıştır. Bu, Allah'ın kurduğu bir mekanizmadır. “Mekanizma” sözünü tabiattaki kanunları ifade eden bir sistem olarak da anlayabiliriz.

E-Kanunların Varlık Sebebi

1- Yaratma ve Tekvine Ayinedarlık

Hadiselerin, mülk(dış) ve melekût(iç) olmak üzere iki yönü vardır. Tıpkı ayna gibi. Aynanın bir yüzü şeffaf, diğeri siyahtır. Eşya ve olayların da Allah'ın Yaratması ve O'nun sıfatlarına bakan yönü parlaktır. Bu yönü ile her şey güzeldir, hikmetlidir. Hadiselerin karanlık ve kirliliği ise insanlara bakan yönündedir. Bu yüzde kimi zaman insanların hoşuna gitmeyen kötü şeyler bulunabilir. Mesela ölüm görünüşte kötü zannedilir. Çok yaşlı birisi, kronik bir hasta, kötü bir duruma düşecek bir insan hakkında ise ölüm hayırdır, güzeldir. Ölümün ızdırap veren kısmı eşyanın mülk; insanların görmedikleri hayırlı kısmı ise melekûtu temsil eder.

Kâinatın mülk yönü dediğimiz dış yüzünde ise, Cenâb-ı Hakk'ın izzet ve azametini, kemâl ve cemâline muhalif; göze, kulağa ve buruna, hattâ hayâl ve düşünceye hoş gelmeyen bir takım haller bulunur.

İşte bu yöndeki haksız ve yersiz şikâyetlerin doğrudan Allah'a karşı yapılmamasını te'min hikmeti, sebep ve kanunların yaratılmasını gerektirmiştir. Zira, gafil kimseler, çok defa olayların neticelerinde saklı güzellikleri göremediklerinden şikâyetlerini Cenâb-ı Hakk'a yöneltirler. Oysa sonuçları itibariyle musibetler vb. çirkin gibi görünen hadiselerde kulların lehine birçok hayırlı sonuçlar bulunabilir. Ama insan ilk bakışta bunları fark edemez. Yüce Allah bir rahmet eseri olarak, icraatını sebeplere ve kanunlara sarmakla kullarının Allah'a karşı isyandan kurtulmalarını dilemiş ve onlara mazeretler bahşetmiştir. Mesela, yavrusunu kaybetmiş bir ananın feryadında gizli olan şikâyet, “hastalık ve musibet perdesine” sarılmış ve böylece o ana, Cenâb-ı Hakk'a karşı isyandan kurtulmuştur. Yüzlerce insanın öldüğü deprem yeraltındaki “fay hattı kırılması” gibi kanun ve sebeplerle

⁵⁵ Maturidi, age. s.21-22, 29

yaratılmakta; afetler, “hava tabakasındaki değişim kanunlarının” ardından gelmektedir.

Tabiat kanunlarının Allah’ın eşya üzerindeki yaratma/tekvin sıfatına birer ayna olduklarını düşünebiliriz. Bu anlamda kanunların tesiri, ışığı kaynaktan alıp yansıtan ayna gibidir. Afetler ve nimetlerde de durum aynıdır. Allah her nimet ve imkânı belirli kanun ve sebeplere tutunmaya bağlamıştır. Kur’anda anlatılan Zülkarneynle ilgili şu ayet buna işaret etmektedir: “Gerçekten biz onu yeryüzünde iktidar ve kudret sahibi kıldık, ona (muhtaç olduğu) her şey için bir sebep (bir vasıta ve yol) verdik.”⁵⁶ "Sebeplere" kelimesi lügatta "ip" demektir. Bu kelime, maksada erişmekte tutunulan herşey için mecazi olarak kullanılmıştır. Bu manası ile o, ilmi, kudreti ve aletleri için alır.⁵⁷

Bu âyet özel anlamda, Zülkarneyn’e mülkünü ıslah etmek için gerekli vasıtaların verildiğini ifade ederken, umûmî anlamda da, insanları hedeflerine ulaştıran kanunların varlığına dikkat çekmektedir. Çünkü eşya, tekvînî emirler olan kanunlara göre hareket etmektedir. Bu kanunlar, “üzerine inatla gelen insana kendini teslim eden bir karaktere sahiptir. Üstelik insanı bir tür kışkırtmaya yönlendirerek, sınırları dar bir determinizmin içine hapsedilmesini önleyecek biçimde araştırmaya sevkeder.”⁵⁸ Bu sebeptir ki, tabiattaki kanunlara itaatsizlikle ölenin yakınları, ne Azrail’i ne de Allah’ı suçlarlar. İnsanlar ölümün sebebi olan trafik kazası ve dikkatsizlik gibi sebepleri düşünür... Aslında bu perdeler gerisinde “ölümü de yaratan Allah’tır”.⁵⁹ Fakat Allah sebepleri ve kanunları izzet ve azametinin önünde birer perde kılmıştır. Çünkü insan görüntüye göre hüküm verir. Azrail insanların ruhunu sebepsiz olarak almış olsa idi, insanlar Azraile itiraz edecekti. Fakat ölümler sebeplerle birlikte yaratılmaktadır. Bir başka ifade ile, haksız şikâyet ve itiraz oklarına hedef olması için, Allah, sebepleri ve kanunları yaratmıştır.

Cenab-ı Hakkın Rububiyetinin en şümullü şekilde görüldüğü alan kanunlar alemidir. Meselâ Rubûbîyet kanunu kâinatta her şeyde görülmektedir. Yaratıcı eşyaya birer kemâl noktası yaratmıştır. O noktaya gitmek için kabiliyetler vermiştir. Toprağın elmas ve kıymetli cevher haline gelmesi bu kanunun bir görüntüsüdür.

⁵⁶ Kehf, 18/84

⁵⁷ Razi, Fahrüddin Muhammed İbn Ömer, *et-Tefsiru'l-kebir*, Beyrut, 1999, c.7, s.393-4

⁵⁸ Düzgün, Ş.Ali, *Din Birey ve Toplum*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s.75

⁵⁹ Mülk, 67/2

Bitki ve hayvanların besin haline gelerek insan vücuduna geçişi, element ve atomların insan bünyesinde vazife alması da aynı kanununa bağlıdır.

Kanunlar şuarsuz, ilimsiz, iradesiz nisbî gerçeklerdir. Ancak kâinata üstlendikleri role göre insanları hayrette bırakan özelliklere sahiptirler. Kanunları düzenleyen bir Kudret sahibine inanılmazsa, varlık âleminde sonsuz ilâhların var olduğunu kabul etmek gerekir. Çünkü eşyada hiçbir şey kanunsuz ve nizamsız değildir. Kanun ve nizam ise bu nizamı ve düzeni koyan bir irâde sahibine işaret eder. Bir sarayın işleyişini düzenleyen bir defterin saray tarafından yazılması, elektronik bir cihaz kılavuzunun eşyanın bizzat kendileri tarafından ortaya çıkarılması imkânsız olduğu gibi, kâinat sarayının işleyişini gösteren kanunların da kâinatın kendi içinden düzenlenmesi imkânsızdır.

Bu tespitler şunu açık hale getirmektedir: “Büyük patlamadan sonra meydana gelen olaylar fizik sahada atomları, organik sahada da hücreleri meydana getirecek biçimde geliyor. Atom⁶⁰ gibi kanunlu bir düzeni, canlı varlıkların temelini teşkil eden DNA gibi bir bilgi kompleksini⁶¹, yönetilmiş ve yönlendirilmiş bir vefirenin

⁶⁰ Yakın zamana kadar atomun maddenin en küçük parçası olduğu düşünülürdü. Elektron mikroskop altındaki incelemede atomun çekirdek deneni parçanın etrafında elektron ve nötronlardan meydana geldiği görüldü. İlginç olan, her maddenin elektron sayısının değişik olması. Elektron sayısının değişik olması, atomun özelliklerinin de değişik olmasını ifade etmektedir. Elektron ve nötronun maddenin en küçük parçası olduğu sanılırken, daha sonra, çekirdek içinde de küçük parçacıklar olduğu tespit edildi. Bunlar önce üç parça olarak görüldü ve buna quantum denildi. Bu sayı araştırmalarda görüldüğü kadarı ile, dörde ve beşe çıktı. Bu artacak mı, bugün için kesin bilinen bir şey yok. Bunlar neyi ifade ediyor? Kısacası: Atom çekirdeğinde büyük bir çekim gücü bulunmaktadır. Bu çekim gücü sayesinde çevresindeki elektron ve nortonlar dolaşmaktadır. Bu dolaşma esnasında atom çekirdeğinde muazzam bir elektrik gücü ortaya çıkmaktadır. Atom enerjisi bu çekirdeğin parçalanması ile elde edilen enerjiyi ifade eder. Bu enerjinin büyüklüğü için bir örnek: Dünya çevresini dolaşan bir denizaltı yapıldı. Bu araç dünya çevresini dolaşıp gelene kadar sadece bir portakal büyüklüğündeki bir uranyum(un atom enerjisini) kullandı. Bu, binlerce ton petrole denk gelmektedir. Din ve Quantum Fiziği, www.nuveforum.net 14.01.07

⁶¹ Atom için söylenenler hücre için de geçerlidir. Hücre de birbiri içine geçmiş bölümlerden oluşmaktadır. Biyolojik yapıya sahip canlıların en küçük hücre sıvısı denilen sitoplazma, sitoplazma içinde de birçok parçacık bulunmaktadır. Hücre sıvısı içinde hücre çekirdeği ve bu çekirdeğin içinde DNA; DNA'nın içinde RNA ve RNA'nın içinde de GEN denilen parçacıkların işlev ve görevleri birbirinden ayırt edilemeyecek kadar birbirinin içinde ve

dışında hiçbir Şey meydana getiremez!”⁶² Allah yuce zatının detini (uygulaması) kanunlar ile yurutmektedir. O, fiilin yaratılmasını, belirli kanunlar altında gelişen eşyanın gelişmesi ile gostermektedir. Gormeyi göz ve optik kanunlarının cereyan etmesi sonucu yaratmaktadır. Dilerse bunlar olmaksızın da yaratabilir. Mesela insan ruyada gormektedir.⁶³

Olayların kanunlara uygun olarak meydana gelmesi Allah’ın yaratıcılığı ile çelişmez. unk yaratmanın Allah’a ait olduğu Kur’anda açıkca ifade edilmiştir.

2- Gerçekliğin Anlaşılmasına Hizmet

Kanunların tanınması medeniyetin temelini oluşturmaktadır.

İlk Nobel fizik dl sahibi Müslüman ilim adamı Abdsselm, “Kur’an’ın yedi yüz elli ayetinin insanları tabiatı incelemeye, gerçeği araştırmalarında akıllarını kullanarak, ilmi düşünceyi toplum hayatının bir parçası kılmaya teşvik ettiğini” söyler. Ona göre tabiattaki kanunları ve tabiatı incelemek, “*dünyayı anlamamızın temeli olduğu, değişmez kanunları bulunduğu ve Allah’ın dizaynını anlattığı için*” önemlidir.⁶⁴ O, mukaddes kitabımızın “bilgi ve teshire, tabiata hükmetmeye de aynı derecede önem verdiğini” ifade eder. Bu hususta bize kendi devirlerinde teknolojiye hakim olmuş olan Davut ve Süleyman (a.s) kıssalarını örnek gösterir. “Ve biz demiri onun için yumuşattık, rzgrları onun emrine verdik” ve “Emri altında cinler vardı...”⁶⁵ Onlar sarayların ve su bendlerinin inşasında günün teknolojik gücünü kontrol altına almışlardı. Zülkarneyn kıssasında demir ve bakırın eritilmesi ile inşa edilmiş surlardan bahsedilir. Böylece metalürji, ağır kontrksiyon teknolojileri, rüzgâr gücü ve haberleşme teknolojilerine işaret edilir. Bütün bunlar sonraki ümmetlerin ders ve ibret çıkarmaları için zikredilmektedir.⁶⁶

Allah (c.c) Peygamberlere mcize olarak verdiği nimetlerle onların nbvvetlerini ispat etmenin yanısıra, mu’cizeler vesilesi ile kâinata koyduğu kanunlardan istifadeye de teşvik etmektedir. Bu anlamda manev kemalt gibi madd kemaltın da, beşeriyete ilk önce, Peygamberlerin mcizeleri ile hediye

---

i içe bulunmaktadır. Fakat bunların içinde en yaygın bilineni genetik dediğimiz yapımızdır. Din ve Quantum Fiziği, www.nuveforum.net 14.01.07

⁶² Aydın, age., s. 123

⁶³ Cisri, Hüseyin, *İslam Hak ve Hakikat Dinidir*, Bahar Yayınevi, (trc.: Manastırlı İsmail Hakkı) İstanbul, 1973, s.250

⁶⁴ Abdüsselam, *İdealler ve Gerçekler*, (trc.: heyet) İstanbul, 1987 s.40,70

⁶⁵ Kur’an, Sebe’, 10-12

⁶⁶ Abdsselm, age., s.65

edildiğini söylemek mümkündür. Bu gerçeğe bir işaret olarak zanaatkârlar, peygamberlerden birini san'atlarının piri ve önderi saymışlardır. S. Ateş Davud (a.s.)'ın dağları konuşurmasında belirli bir tabiat kanununa işaret bulunduğunu söyler.⁶⁷ Benzer şekilde, diğer mu'cizelerin de bazı teknik kanunların mevcudiyetine işaret olduğu söylenebilir.

Konuyla ilgili çağdaş bazı yorumlarda Kur'an kıssalarının teknolojik keşiflere ışık tuttuğu ifade edilmiştir: Mesela Süleyman (a.s.)'ın havaya binerek bir günde iki aylık mesafeyi gitmesinde insan için uçmaya vesile olacak vasıtaların geliştirilmesine, Mûsa (a.s.)'ın değneği ile taştan, topraktan su çıkarmasında artezyen ve sondaj tekniğine, İbrâhim (a.s.)'ı, ateşin yakmamasında ateşe dayanıklı maddelerden elbise yapmaya, İsâ (a.s.)'ın felçlileri tedavi edip etmesinde, tıp ilminin geliştirilmesine, Süleyman (a.s.)'ın vezirinin iki bin km. uzaklıktan Belkıs'ın tahtını getirmesinde, ses ve görüntü naklini sağlayan televizyon, ve benzeri teknik gelişmelere teşvikler sezilmektedir.⁶⁸

Suyûfî, el-İtkan isimli eserinde İbnu Ebi'l-Fadl el- Mursi'den uzun bir iktibasa yer verir. Bu iktibastaki bilgilere göre Mursi de özellikle peygamber kıssalarında geçen olayları ifade eden ayetlerden hareketle, günlük hayatta kullanılan birçok sanata Kur'an'dan işaretler çıkarmaktadır. Terzilik (tekstil) demircilik, marangozculuk, ipekçilik, çiftçilik, dalgıçlık, kuyumculuk, züccaciyelik, inşaatçılık, boyacılık, aşçılık, fırıncılık, kitabet işi, atıcılık, gemicilik bunlardan bir kısmıdır. Suyuti, bu delilleri, **Kur'an'dan çıkarılan ilimler** başlığı altına almış ve konuyla ilgili, İbn Mes'ud'un, "**İlim öğrenmek isteyen Kur'ana sarılsın**. Çünkü Kur'an'da geçmiş ve gelecek milletlere ait bilgiler vardır" sözüne yer vermiştir.⁶⁹ Bu iktibaslardan, Kur'an'ın her ilmin genel prensipleri ve kanunlarına işarete bulunduğunu anlayabiliriz. Bunun sonucudur ki, Denizciler Nuh (a.s.)'ı, terziler İdris (a.s.)'ı, demirciler de Davud (a.s.)'ı pir edinmişlerdir.

3- Kozmik Kitabın Okunması

İnsanın sınırsız ihtiyaçları vardır. Tabiattaki nedensellik ve kanunlar, fiili olarak insanı engellemiş ve sınırlamıştır. Fakat insanoğlu tarih boyunca "tabiattaki engelleri aşma gayreti içinde olmuştur. İnsan tabiattaki gözlemlerden sonuç çıkarma

⁶⁷ Ateş, Süleyman *Kuran-i Kerim Tefsiri* İstanbul, 1995 c.4, s.2102

⁶⁸ www.harunyahya.org/imani/hy_kuran_mucizeleri/kuranmucizeleri3.html-69k

⁶⁹ es-Suyuti, age., c.2, s. 331

gücü ile önüne çıkan sınırları aldığı-alacağı tedbirlerle aşabilir.”⁷⁰ Bu noktada insanın asıl görevi, “Allah’ın Yarattığı ve onun Tekvin ve Yaratma sıfatlarının yansması olan ayetlerini dikkatle okumak ve tabiat üzerinde galebesine yol açacak vasıtaları keşfetmektir.”⁷¹ Çünkü insan bütün kusurlarıyla birlikte tabiatın üstündür ve “en güzel şekilde yaratılmıştır”⁷²; insan göklerin ve yerlerin taşımaktan çekindikleri bir emaneti üzerine almıştır.⁷³ Bu emanet, akıl ve mesuliyettir. Allah hakkında fikir veren en temel vahiy alanı (*kevni vahiy*) tabiattır. Yaratıcı kudret olarak Allah, tecrübe alanındaki bütün varlık tarzlarını birer ayet/işaret/sembol olarak kendine şahit kılmıştır.. İnsan da, tabiatı algılama ve bu görünen yüzünün ötesine geçerek Allah’a işaret eden bir semboller dünyasını yorumlama yeteneği ile donatılmıştır. İnsan ve tabiat arasındaki bu iletişim, hem insana hem de tabiata yerleştirilen *anlamla* mümkün olmaktadır. *Afakta* ve *enfüste* Allah’ın kendini göstermesi, farklı varlık tarzları arasında iletişimi mümkün kılan bu *anlam* yahut *sensus divinitatis* ile mümkün hale gelmektedir.⁷⁴ İkbâl’in tanımı ile, “bütün enerjisini kullanarak hem kendisinin hem de kainatın mukadderatına şekil vermek insanoğlunun kaderidir. Bu müterakki tahavvül ameliyesinde ise Cenab-ı Hak onunla işbirliği yapar. Yeter ki insanoğlu ilk adımını atsın.”⁷⁵ İkbâl insanın Allah’la işbirliği yaparken bir başka noktaya daha dikkat çekmektedir. Ona göre, “Akıl gözüyle kozmosu (evreni) gözlemlemek onu zahirileşmiş, brüt gerçeklerin kalıbı olarak görmek değildir; onu “**ilahi sıfatların tezahürlerinin yansıdığı bir sahne, hakikatın tecellisi**” olarak görmektir. Kozmosu tecelli olarak görmek kozmosta ve onun şekillerinde bir Zâtın yansmasını görmektir. Kutsal kitaba dayanan geleneklerde kozmos geniş bir kitap olarak anlamını açığa vurur; bu kitabın sayfaları Yazar’ının kelimeleriyle doludur ve söz konusu dinin vahyedilmiş bir kitabı gibi ‘anlamın’ bir çok düzeyine sahiptir.”⁷⁶

⁷⁰ Aydın, Hüseyin Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kur'an Açısından İnsan Hürriyetinin Temellendirilmesine Bir Yaklaşım, Sayı: 6, Cilt: 6, 1994 html. dosyası.

⁷¹ İkbâl, N. M. *İslâm'da Dini Tefekkürün Yeniden Teşekkülü*, Kırkambar Kitaplığı, (trc.: Sofi Huri) İstanbul, 1964, s.27

⁷² Tin, 95/4

⁷³ Ahzap, 33/72

⁷⁴ Düzgün, agm. s.3

⁷⁵ İkbâl, age., 29

⁷⁶ Nasr, *Bilgi ve Kutsal*, İz Yayıncılık (trc.:Yusuf Yazar) İstanbul 1999 s.204

Aslında, “Kosmos insanla konuşur; kosmosta olup biten her şeyin bir mânâsı vardır. Bunlar kozmik alanın hem perdelediği hem de ifşa ettiği daha yüksek düzeyde bir gerçekliğin sembolleridir. Kosmosun derin yapısı insan için manevi bir haber taşır. Bu yüzden dinin kendisi ile aynı kaynaktan gelen bir ayettir.”⁷⁷

M. İkbâl gerçekliğin ancak Kur’an’a sarılmakla anlaşılabilceğini söyler. Ona göre, tabiatı anlamak kâinatı anlamının bir parçasıdır. Çünkü Kur’an’a göre kâinatın ciddi bir maksadı vardır. Durmadan değişen aktüalitelere benliğimizi yeni yeni formasyonlara zorlar. Onun arzettiği engeli yenmek için sarfedilen zihni gayret, yalnız hayatımızı zenginleştirip genişletmekle kalmaz, nazarımızı keskinleştirir ve bu suretle bizi beşer tecrübesinin daha ince safhalarına, daha ustalıkla bir şekilde hazırlar. Kur’an-i Kerim bu değişme keyfiyetine karşı gözlerimizi açmaktadır. Tekrar Kur’an’a dayalı bir medeniyet kurulacak ise, bu inşa ameliyesi, bu değişmeyi kıymetlendirmek ve idare etmekle mümkün olacaktır.

“Asya’nın hatta bütün eski dinlerin kültürleri mutlak gerçeğe tamamen içten yaklaşmış, içten dışa doğru hareket ettiklerinden dolayı çökmüştür. **Kanuniyet alanlarına yönelmek ve Kur’an’ı tabiat ve evren kitabının açıklayıcısı gözüyle değerlendirmek bu tarihi yanlış ortadan kaldırılabılır.**⁷⁸ Çünkü, “İslam dini, tabiat, insan ve kainatta kanuniyeti ve gayelilik ilkesini vurgulamış; varlığın tamamı üzerinde Allah’ın determinasyonu bulunduğunu bildirmiştir... Diğer varlıklar da insana musahhar kılınmıştır. İnsan dışındaki varlık insana sunulan imkânlar manzumesidir. Bu imkânlar ise gayeye uygun işleyişini, her zaman ve her yerde nedenselliğe ve kanunluluğa göre işlemesi ile gösterir.”⁷⁹

Çünkü, Yüce Allah varlıkları yaratırken her safhada ayrı ayrı isim ve sıfatını göstermektedir. Ahiretteki yaratma çoğunlukla, Allah’ın Kadir, dünyadaki ise Hakim isminin hükmüne göre cereyan etmektedir. İnsan hayatını mamur hale getiren sektörlerdeki kanunları tanımak Allah’ın kainattaki sünnetine uymaktır. Allah bu sünnetine yer yer işaretler de koymaktadır. Mesela yıldızların hareketleri

⁷⁷ M. Eliade, *The Sacred and the Profane, The Natura of religion*, New York, 1959, s.129’dan S. H. Nasr, *İnsan ve Tabiat*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1988, s.18

⁷⁸ İkbâl, age., s.31-32 (Aynı düşünceler Batı fikir dünyasında tartışılmaktadır. R. Oppenhemier, *Science and the Comman Understanding* (Londra, 1954, s. 2-3) isimli eserinde, izafiyet teorisini geliştiren Einstein’in, çalışmaları ile, “insanoğlunun en büyük görevinin nesnel dünyayı ve onun yasalarını bulup ortaya çıkarmak olduğunu” söyleyen Spinoza’nın yolunu izlediğini ifade eder. Nasr, *İnsan ve Tabiat*, s. 48)

⁷⁹ Aydın, age., s.143, 280

ve durumlarının yeryüzündeki bitkilerin gelişim vakitlerine işaret kılındığı Kur’anda ifade edilmiştir.⁸⁰ **بِهْتَدُونَ هُمْ وَبِالنَّجْمِ وَعَلَامَاتٍ**.⁸¹ “Daha nice alametler (yarattı). Onlar, yıldızlarla da yollarını doğrulturlar.”⁸¹

Kanunlar ilgili buldukları alana göre somut ve soyut olaylarla ilgilidir. Matematik ve mantık büyük ölçüde soyut; kimya, biyoloji, sosyoloji ve psikoloji ilimleri ise nispeten somut olaylarla ilişkilidir. Fizik ise ne mutlak deneyle, ne de sırf mantıkla açıklanabilir. Fizik, bir takım hipotezlere bağlı kalır. Hipotezler de birlik, basitlik, süreklilik fikirlerine göre şekillenir. Psikoloji insan ruhunun duyuş ve düşünüş ve hissedişlerini incelemeye dayanır. İnsan ve hayvana ait davranışların genel ilkelerini, kanunlarını tespit etmekle uğraşır. Sosyoloji, insan tabiatından, insanın zeka ve iradesine ait güçlerden soyutlanamayan hallerde belirir. “Her bir kanun bir varlık tabakasına aittir”.⁸² Yüce Allah Kur’an’da kanunları varlıklar için birer nimet olarak yarattığını bildirmektedir. Bu durum şu ayetlerde açıkca ifade edilmiştir:

“Görmediniz mi Allah, göklerde ve yerde bulunan şeyleri size boyun eğdirdi (sahhara) ve size zahir ve bātın (dış ve iç; görülen, görülmeyen; bildiğiniz ve bilmediğiniz) ni’metlerini bol bol verdi?”⁸³

“Allah, geceyi gündüzün içine sokuyor; gündüzü gecenin içine sokuyor. Güneş ve ayı, emrine boyun eğdirmiştir. (sahhara) Her biri belli bir süreye kadar akıp gider. Ve Allah yaptıklarınızı haber almaktadır.”⁸⁴

"Geceyi gündüzün içine sokar, gündüzü gecenin içine sokar" ifadesinden dünyânın yuvarlak olup ekseni çevresinde döndüğü anlaşılır. Çünkü yuvarlak olan dünyânın bir yüzü gündüz, öbür yüzü gecedir. Dünya döndükçe güneşin karşısında olan yüzü arkaya geçmeye başlar ve onun üstüne karanlık çöker. Arkada kalan karanlık yüz de güneşin karşısına geldikçe onun üstüne de aydınlık sarılır. Böylece bir yandan gece, gündüzün içine sokulurken bir yandan da gündüz gecenin içine sokulmaktadır.⁸⁵

⁸⁰ Nahl, Abdulaziz bin Muhammed, *et-Tevhid li şerhi kitâbi't-tevhid*, 2004 K. Akide, M. Şamile içinde

⁸¹ Nahl, 16 /16

⁸² Bolay, age. s.6 0

⁸³ Lokman, 31/20

⁸⁴ Lokman: 31/29

⁸⁵ Ateş, Süleyman, “Teshir” ,Kur’an Ansiklopedisi, html, Kuba yayınları,,: 20/308-318

“Allah'tır ki denizi size boyun eğdirdi, tâ ki gemiler buyruğuyla denizin içinde akıp gitsin de, siz bu sayede O'nun lutfundan payınızı arayasınız ve şükredesiniz, Göklerde ve yerde bulunan şeyleri kendisinden (bir lütuf olarak) size boyun eğdirdi. Elbette bunda, düşünen bir toplum için ibretler vardır.”⁸⁶ S. Ateş, Kur’andaki teshiri ifade eden ayetlerle ilgili şu değerlendirmeyi yapar:

“Dünyâmızı saran atmosfer bize hizmet etmektedir. Yağmur ve kar yağması, rüzgâr ve basınç olayları bu atmosfer sayesinde olur. Atmosferimiz, Güneşten gelen görünmez ışınları süzerek dünyâyâ verir, koruma altına aldığı dünyâyı zararlı etki ve ışıklardan korur. Güneş ve Ay şu dünyâdaki hayâtın sürmesi için gerekli enerji ve ortamı sağlar. Güneş ışığı olmasa bitki de olmaz. Klorofil olayı, Güneş ışığının hizmetidir. Kim bilir belki daha nice yıldızlar bizim hiç farkında olmadığımız biçimde bize hizmet etmekte, yararlar sağlamaktadır. Bunlar Allah'ın bize ihsanıdır. Elbette insanların da, kendilerine bu nîmetleri veren Allah'a şükretmeleri gerekir.”⁸⁷

Tabiattaki kanunların konusu, hürriyeti olmayan, dolayısıyla sorumsuz olan tabiattır. İnsanla ilgili yasalarda ise Allah - insan (toplum) ilişkisi söz konusudur. Burada bir tarafta davranışları takva ve fücür arasında gidip gelen potansiyel bir istikrarsızlık sergileyen beşerin; öbür tarafta da mutlak hür olanın, düzenli ve adil tavır gözükmektedir.⁸⁸ “Çünkü insanın dünya hayatını sürdürebilmesi için güvenini kazanmış bir nedenselliğe de ihtiyacı vardır. Gerek tabiatın kendisi, gerekse ayetler insana bu itimadı yeterince telkin etmektedir. Evrendeki nedenselliğin mutlak olmadığını beyan etmenin bir nedeni olmalıdır. Bu sebep, esasen hikmet sahibi bir müdebbiri göstermesi gereken nedenselliğin Allah'ı örter duruma gelebilmesidir.”⁸⁹ Bu açıdan Kur'an çok açık ifadelerle, nimetlerin yaratılmasında Allah'ın kudretine dikkat çekmiştir. Bu tür ayetlerden bir kaçını şöylece:

*Şimdi ekmekte olduğunuzu gördünüz mü? Onu sizler mi bitiriyorsunuz, yoksa bitirmekte olan biz miyiz?*⁹⁰

*Taneyi ve çekirdeği yaran şüphesiz Allah'tır. O, diriye ölüden çıkarır, ölüyü de diriden çıkarıcıdır.*⁹¹

⁸⁶ Câsiye: 45/12-13

⁸⁷ Ateş, agm.

⁸⁸ Özsoy, s.180

⁸⁹ Özsoy, age., s.78

⁹⁰ Vakıa, 56/63.64

⁹¹ Enam, 6/95

*şimdi içmekte olduğunuz suyu gördünüz mü? Onu sizler mi, buluttan indiriyorsunuz, yoksa indirmekte olan biz miyiz?*⁹²

Sizin için gökten su indiren O'dur.⁹³

Kanunların olayları idare ettiklerini söylemek doğru değildir. Çünkü kanunlar eşyadan önce konmamıştır; onların altında yer almışlardır. Onlar, önce gerçekleşmiş olan tabiatlarından (yaratılış) çıkan münasebetleri ifade ederler.⁹⁴

Tabiattaki olayları ve kanunlarını tanımak, Allah'ın el-Alim isminin tezahürünü anlama gayreti olarak da kabul edilebilir. Çünkü Allah'ın isimlerinden birisi, el-Alim'dir. İnsanın bilgi sahibi olması sürekli teşvik edilmiştir. Kur'an bize bilmenin dindarlıktan önce geldiğine işaret etmektedir. Adem (a.s)'a eşyanın isimlerinin öğretilmesi ve meleklerin ona secde etmesinde bu anlam vardır. Oysa ki, melekler Allah'a karşı takvada Adem'den üstündürler.⁹⁵

4-Kanunların Kötüye Kullanımı

Tabiattaki kanunların işleyişini bilmek her zaman faydalı sonuçlar getirmemekte, kimi zaman çevrenin tahribine de yol açabilmektedir. Tabiatı sadece menfaat aracı olarak değerlendirenler, birinci amacın "üretmek ve tüketmek" olduğunu kabul ederler. Bu düşünceye göre refah, "üretim ve tüketimin sınırsız şekilde arttırılması"na bağlıdır. Bu fikir sahipleri teknolojinin getirdiği yenilikler sayesinde üretim, depolama, nakliyat imkânlarıyla tüketim araçlarının sınırsız olduğuna inanmaktadır. Bu felsefe insanın kendisini doğaya uydurmaya değil, doğayı kendisine uydurmak için gerekli bilgi ve kaynağa sahip olduğu" görüşündedir. Bu aşırı menfaat düşüncesi ile de tabiatla savaşı ve onu yenmeyi de uygarlığın bir göstergesi kabul etmektedirler.⁹⁶ Bilimin gelişmesi ve tabiat kanunlarıyla ilgili bilgi ve kullanma imkânlarının insanın önünde yeni ufuklar açması, "insanı evrenin merkezine yerleştiren ve bütün varlıkları insanın hizmetkârı kılan, bencil, bireyci ve materyalist anlayış ortaya çıkarmıştır. Bu anlayış doğal

⁹² Vakıa, 56/68.69

⁹³ Nahl, 16/10

⁹⁴ Emile Boutroux, Giriş, XXXII *Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu Hakkında*, trc. Ziya Ülken, 1988 İstanbul, s.142

⁹⁵ C.A. Kadir, *İslami Bilgi Teorisi*, (hızr.: Mustafa Armağan, *İslamda Bilgi ve Felsefe*) İstanbul, 1997, s.25-26

⁹⁶ Demir, Ömer, *Bilim Felsefesi*, Vadi Ean, Ankara, 1997, s.109

dengenin bozulmasına ve önü alınmaz problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁹⁷

Sonuç

Allah kâinatta her hadiseyi bir takım sebeplere bağlamıştır. Yanlış olarak tabiat kanunları olarak isimlendirilen bu ilkeler, aslında Allah tarafından yaratılan kâinattaki tekvini kanunlar, sünnetullah, adetullah'tırlar. Allah yaratmasını kanunlar perdesi ardında yürütmektedir. Bu durum dünya hayatının akışını temin edecek önemli bir hikmettir. Tabiat, Onun kudret kalemiyle yazdığı bir kitabı ve sanatıdır. İnsan da bu sanatın bir parçasıdır.

İnsan hayatıyla ilgili kanunlar, fertlerin bunları öğrenerek, onlara uygun hareket etmesi içindir. İnsan tabiat ve kâinattaki kanunlara uygun hareket ettiği ölçüde huzurlu ve başarılı olur. Ancak, Allah'ın kelimâ şeriatına zıt hareketler olduğu gibi, tekvinî şeriatına karşı da isyan ve muhalefet olmaktadır. Meselâ kâinatta Allah'ın uyguladığı Tedrici Yaratma (inşa') prensibinin bir parçası olarak, sabrın mükâfatı zaferdir; tembelliğin cezası sefalettir; çalışmanın (sa'yin) sevabı servettir; sebatın mükâfatı, çoğunlukla galebedir. Dikkat edilirse, birinci şeriatın mükâfat ve cezası ekseriya Ahirette verilir. İkincilerin neticeleri ise, çoğunlukla dünyada görülür.

Kanunlar Allah'ın irade ve ihtiyarını sınırlayıcı birer unsur değildir. Allah dilerse sebepler ve kanunlar da olmadan yaratır. Peygamberlere verilen mu'cizeler ve evliyaya ihsan edilen kerametler bu cümledendir.

Kanunlar hayatımızı kolaylaştırır, nimetten istifadeye vesile olur. Kanunlar insanlar tarafından ifade edilen mücerred nesnelere dir. Görülmedikleri için bir nevi ruh gibidirler. Suyun kaldırma gücü, motorun çalışma sistemi, uçağın havada hareketi, bilgisayar teknolojisi, yüzlerce kitabı içine alan CD vb. araçlar ilâhî iradenin yarattığı tekvinî kanunların keşfinden başka bir şey değildir. Çünkü maddeye bu özellikleri yerleştiren Allah'tır. Tabiat, fail değil, fiilin icra edildiği bir sahnedir. Kanun koyucu değil kanunun kendisidir. Kanun ile onu yapan irade ayrı şeylerdir. Tabiatı fail zannetmek arabaları hareket ettiren gücün trafik ışıkları olduğuna inanmak gibidir.

Tabiatındaki kanunlar alışkanlık sebebiyle zamanla nazarımızda adileşir. Nimet olma yönü dikkatimizi çekmez. Güneş her gün doğar, gözümüz buna alışır ve onu doğmaya mecbur gibi düşünürüz. Oysa yaratılışları normal görünen her şey

⁹⁷ Demir, age. s.110; Nasr, *İnsan ve Tabiat*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, s. 17

---

mu'cizevidir. Ne yazık ki, insan, Allah'ın "herkesi acze düşüren işler yarattığını" normalin dışındakilere bakarak kavrayabilmektedir! Kanunlar yaratıcının gücü önünde birer perdedir. İcraat sahibi olan Yaratıcıdır. İnsanın vazifesi Yaratıcının koyduğu kanunları keşfetmek ve onlardan ölçülü şekilde istifade etmektir.